

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.12

Я. С. Богів

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”
кандидат економічних наук, асистент
кафедри конституційного та міжнародного права

ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

© Богів Я. С., 2016

Звернуто увагу на окремі аспекти реалізації функцій та повноваження місцевого самоврядування у контексті децентралізації влади в Україні. Підтримано ідею про те, що Проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)”, який у 2015 році внесено на розгляд Верховної Ради України, не передбачає розширення повноважень територіальних громад, оскільки такі зміни насамперед спрямовані на підвищення спроможності громад здійснювати надані їм повноваження. Водночас потребують чіткішої фіксації функцій та повноваження територіальної громади, які забезпечують фінансову та майнову автономію місцевого самоврядування, а також повноваження стосовно місцевих референдумів.

Ключові слова: функції та повноваження місцевого самоврядування, питання місцевого значення, децентралізація.

Я. С. Богів

ФУНКЦИИ И ПОЛНОМОЧИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ ВЛАСТИ В УКРАИНЕ

В статье обращается внимание на отдельные аспекты реализации функций и полномочий местного самоуправления в контексте процесса децентрализации власти в Украине. Автором поддерживается идея о том, что Проект Закона Украины “О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно децентрализации власти)”, который в 2015 году внесен на рассмотрение Верховной Рады Украины, не предусматривает расширения полномочий территориальных общин, поскольку такие изменения в первую очередь направлены на повышение возможности общин осуществлять предоставленные им полномочия. Вместе с тем, нуждаются более четкой фиксации функции и полномочия территориального общества, которые обеспечивают финансовую и имущественную автономию местного самоуправления, а также полномочия относительно местных референдумов.

Ключевые слова: функции и полномочия местного самоуправления, вопрос местного значения, децентрализация.

LOCAL GOVERNMENT FUNCTIONS AND POWERS IN THE CONTEXT OF THE PROCESS OF DECENTRALIZATION OF AUTHORITY IN UKRAINE

The article concentrates on the separate aspects of local self-government functions and powers in the context of the process of authority decentralization in Ukraine. The author endorses the idea that the draft of Ukrainian law: “On amendments to the Constitution of Ukraine” (as to decentralization of power) that was added to the Verkhovna Rada of Ukraine agenda in 2015 does not provide for enlargement of powers of territorial communities. As a result such changes are primarily aimed at increasing the capacity of communities to exercise their powers. At the same time functions and powers of local community require to be fixed more accurately that provide financial and property autonomy of local self-government and powers with regard to local referenda.

Key words: functions and powers of local self-government, questions of local importance, decentralization.

Постановка проблеми. У сучасних умовах державотворення необхідно чітко та всебічно врегулювати статус територіальної громади як первинного суб’єкта місцевого самоврядування, основного носія його функцій та повноважень, визначити особливості її правосуб’єктності. Як слушно зазначає Ю. Шемшученко, під час децентралізації влади необхідно на рівні Конституції визначитися зі статусом та колом питань місцевого значення, які в законодавстві та на практиці дістають своє втілення в конкретних функціях та повноваженнях суб’єктів місцевого самоврядування, і насамперед правах людини в конкретних сферах муніципального життя. Враховуючи європейські муніципальні традиції, зокрема спираючись на принципи Європейської хартії про місцеве самоврядування, необхідно закріпити положення про те, що стосовно питань місцевого значення територіальна громада, органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні мати всі функції та повноваження, за винятком тих, які покладено на органи державної влади Конституцією та законами України [1, с. 6].

Аналіз дослідження проблеми. Питання функцій та повноважень місцевого самоврядування досліджували такі вчені О. Алтуніна, О. Батанов, С. Болдирєв, В. Бороденюк, І. Дробуш, А. Заєць, В. Колісник, П. Любченко, О. Скрипнюк, Ю. Шемшученко, І. Щебетун та інші. Необхідно вказати, що наукові дослідження та публікації із досліджуваної теми стосуються як окремих організаційно-правових аспектів функціонування місцевого самоврядування, так і концептуальних питань суті місцевого самоврядування як форми реалізації народного суверенітету.

Мета статті. Метою статті є розгляд окремих аспектів реалізації функцій та повноважень місцевого самоврядування у контексті процесу децентралізації влади в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання місцевого значення як об’єктна складова місцевого самоврядування відповідно до статті 140 Конституції України вирішуються в межах Конституції і законів України. При цьому, як вже зазначалось, конституційний перелік таких питань визначено у статті 143 Основного Закону, законодавче регулювання функцій та повноважень місцевого самоврядування здійснено насамперед Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”. Варто погодитися із висловленою критикою щодо підходів вітчизняного законодавства до врегулювання функцій та повноважень місцевого самоврядування. Так, О. Батанов приходить до висновку про те, що в Україні відбулося лише конституційно-декларативне визнання наявності питань місцевого значення у вигляді встановлення принципу регулювання повноважень органів

місцевого самоврядування за схемою “дозволено лише те, що передбачено законом”, адже місцеве самоврядування в Україні може здійснюватися лише в межах Конституції та законів України. Критика Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” зумовлена тим, що цей акт значною мірою є своєрідним каталогом функцій і повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування. По суті це не закон про місцеве самоврядування, не закон про територіальні громади, а закон про органи та посадових осіб місцевого самоврядування, їх повноваження та предмети відання. До того ж в основу наявного порядку встановлення функцій та повноважень органів місцевого самоврядування покладено традиційно-галузевий, фактично радянський, принцип законодавчої фіксації [2, с. 19]. На думку О. Батанова, вирішенню багатьох проблем місцевого самоврядування сприяв би перехід від наявного нині, традиційного для радянських часів, порядку встановлення функцій та повноважень органів місцевого самоврядування, до системно-функціонально-цільового принципу. Сутність цього підходу полягає у запровадженні детального визначення статусу кожного елементу системи місцевого самоврядування, передусім, територіальної громади, розмежуванні спочатку функцій цих суб’єктів між собою, а потім вже їхніх повноважень. Це потребує чіткої та розгорнутої регламентації у законодавстві основної мети діяльності територіальної громади та головного об’єкта муніципальної влади – питань місцевого значення [2, с. 19–20].

На наш погляд, цілком слушними є думки експертів про те, що проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)”, який у 2015 році внесено на розгляд Парламенту, не передбачає розширення повноважень територіальних громад [3, с. 83; 4]. Запропоновані зміни передовсім спрямовані на підвищення спроможності громад здійснювати надані їм повноваження. Концептуальне закріплення питань місцевого значення у згаданому проекті змін до Основного Закону України також було піддано критиці. Як зазначає суддя Конституційного Суду України М. Гультай, у Окремій думці стосовно Висновку Конституційного Суду України від 30 липня 2015 року № 2-в/2015, запропонованими у Законопроекті змінами до статті 140 Конституції України з її частини першої виключається положення, відповідно до якого місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. З цього приводу М. Гультай вважає, що виключення з частини першої статті 140 Конституції України такого формулювання може призвести до обмеження цього права та права громадян на участь в управлінні державними справами [5, с. 31].

Сьогодні у науковій літературі існують різні підходи до розгляду та класифікацій функцій та повноважень місцевого самоврядування. Так, класифікація функцій місцевого самоврядування можлива за такими критеріями як об’єкти, суб’єкти, способи, територія, засоби, форми діяльності тощо. За об’єктами виокремлюють політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні та зовнішні функції муніципальної влади; за суб’єктами – функції муніципальної влади, що їх здійснюють безпосередньо територіальні громади, функції, що їх виконують представницькі органи місцевого самоврядування, функції, які реалізують сільські, селищні, міські голови, функції, які реалізують виконавчі органи місцевого самоврядування; за територією – функції муніципальної влади, яка здійснюється на рівні територіальних громад села, селища, міста або регіону; за способами, методами та засобами – інформаційні, планування та програмування розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, нормотворчі, бюджетно-фінансові, матеріально-технічні, соціального контролю [6, с. 7–8; 2, с. 21]. Інший підхід передбачає класифікацію функцій місцевого самоврядування та загальні, спеціальні та забезпечувальні (допоміжні) функції та відповідно розподіл усього нормативного переліку питань місцевого значення в межах такої системи [7, с. 11–13].

Під час розгляду питань місцевого значення як основи діяльності місцевого самоврядування необхідно диференціювати такі категорії як функції і повноваження місцевого самоврядування. Зокрема до особливостей функцій місцевого самоврядування варто зарахувати те, що вони є похідні від мети та завдань органів місцевого самоврядування; виникають, здійснюються і розвиваються відповідно до тих завдань, що належить виконати органам місцевого самоврядування в Україні;

конкретизуються у повноваженнях органів місцевого самоврядування; не визначені у спеціальному законодавстві; здійснення функцій органами місцевого самоврядування є постійним, систематичним і відбувається протягом усього часу їх існування; сприяють оптимальному поєднанню місцевих та загальнодержавних інтересів, найефективнішій реалізації соціально-економічного потенціалу самоврядних територіальних одиниць. Повноваження органів місцевого самоврядування визначено як закріплені у нормативних актах різної юридичної сили права та обов'язки, за допомогою яких вони виконують покладені на них завдання та реалізують передбачені функції щодо вирішення питань місцевого значення [8, с. 9–10].

Частиною першою статті 143 Конституції України визначено питання місцевого значення для територіальних громад села, селища та міста, які вони уповноважені вирішувати самостійно, або через утворені ними органи місцевого самоврядування. Частиною другою зазначеної статті Основного Закону визначено перелік питань місцевого значення, який встановлюється для обласних та районних рад. Варто погодитись із думкою про те, що право на реальне місцеве самоврядування сьогодні визнається лише за територіальними громадами сіл, селищ та міст, оскільки на рівні районів та областей функціонують лише представницькі органи місцевого самоврядування, які позбавлені можливості створювати власні виконавчі органи [9, с. 71]. Зважаючи на таку обставину, органи місцевого самоврядування зобов'язані “делегувати” відповідним місцевим державним адміністраціям більшість своїх повноважень, що призводить до порушення принципів правової, організаційної та фінансової автономії не тільки районних і обласних рад, а й органів місцевого самоврядування первинного рівня.

До конституційного переліку питань місцевого значення органів місцевого самоврядування первинного рівня зараховано управління майном, що є в комунальній власності; затвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку і контроль їх виконання; затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контроль їх виконання; встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контроль за їхньою діяльністю; вирішення інших питань місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їхнього відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, зараховані законом до їхньої компетенції.

Повноваження щодо управління майном, яке перебуває у комунальній власності логічно зумовлене матеріальною автономією місцевого самоврядування, яка гарантована статтею 142 Конституції України. Відповідно до вказаної норми матеріальною основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Статтею 60 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” передбачено, що органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правочинність щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, зокрема виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду. Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються відповідною радою. Доходи від відчуження об'єктів права комунальної власності зараховуються до відповідних місцевих бюджетів і спрямовуються на фінансування заходів, передбачених бюджетами розвитку [10].

Наступним конституційним повноваженням місцевого самоврядування, яке зумовлене фінансовою автономією місцевого самоврядування, є повноваження стосовно затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць та здійснення контролю за їхнім виконанням. Відповідно до статті 61 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно з Бюджетним кодексом України. Районні та обласні ради затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних та культурних програм, контролюють їх виконання. Складання і виконання районних і обласних бюджетів здійснюють відповідні державні адміністрації згідно з Бюджетним кодексом України. Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до закону. Втручання державних органів у складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених цим та іншими законами.

Водночас відповідно до статті 142 Конституції України та статті 67 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” гарантоване фінансове забезпечення витрат, пов’язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади. Так, держава фінансово забезпечує здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади у повному обсязі за рахунок закріплення за відповідними місцевими бюджетами джерел доходів бюджету, надання трансфертів з державного бюджету, а також передання органам місцевого самоврядування відповідних об’єктів державної власності. Рішення органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування, обов’язково супроводжуються передачею їм необхідних фінансових ресурсів. Вказані рішення виконують органи місцевого самоврядування в межах переданих їм фінансових ресурсів. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами, компенсує держава.

На наш погляд, у контексті бюджетних повноважень місцевого самоврядування абсолютно слушною видається критика положень Проекту Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) № 2217а від 01.07.2015 року щодо вилучення із статті 142 Конституції України положення, за яким “держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування”. З погляду судді Конституційного Суду України С. Саса, така зміна не є своєчасною, оскільки не враховує, що із двадцяти семи суб’єктів – адміністративно-територіальних одиниць – лише декілька є донорами, які самостійно забезпечують себе фінансами та наповнюють доходами державний бюджет України, а решта – реципієнти, які потребують фінансової допомоги від держави. Вилучення зазначеного положення з частини третьої статті 142 Конституції України знижує рівень конституційних соціально-економічних гарантій держави для мешканців дотаційних територіальних громад, чим обмежує їхні права і свободи [11, с. 51].

Іншим повноваженням місцевого самоврядування, зокрема територіальних громад села, селища та міста є повноваження щодо встановлення місцевих податків та зборів. Відповідно до статті 69 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” та положень розділу III Бюджетного кодексу України стосовно структури доходів загальних фондів місцевих бюджетів місцеві податки і збори у повному обсязі зараховується до доходної частини таких бюджетів. Чинний сьогодні перелік місцевих податків та зборів визначено у статті 10 Податкового кодексу України, відповідно до норм якої такими загальнообов’язковими платежами є податок на майно, єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. Місцеві ради обов’язково устанавлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю), а також вирішують питання щодо встановлення податку на майно

(в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору. Нормами статті 12 Податкового кодексу визначено повноваження органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад) у сфері місцевого оподаткування. До таких повноважень слід зарахувати: 1) прийняття рішення про встановлення місцевих податків та зборів; 2) встановлення ставок місцевих податків та зборів у межах ставок, визначених Податковим кодексом України; 3) надання податкових пільг відповідно до встановленого Податковим кодексом правового механізму податку.

Окремим проблемним повноваженням органів місцевого самоврядування є повноваження стосовно забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізації їх результатів. Незважаючи на таку конституційну норму, можливість проведення місцевого референдуму не забезпечена на законодавчому рівні, оскільки досі із часу втрати чинності Законом України “Про всеукраїнський та місцевий референдум” у 2012 році питання місцевого референдуму не врегульовано законом.

У формулюваннях частини першої та частини другої статті 143 Конституції України міститься вказівка на можливість вирішення органами місцевого самоврядування інших питань місцевого значення, що віднесені законом до їхньої компетенції. Офіційне тлумачення такого формулювання здійснив Конституційний Суд України у Рішенні від 1 квітня 2010 року та прикладі повноважень органів місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Так у п. 4 мотивувальної частини вказаного Рішення Суд зазначив, що відповідно до пунктів “а”, “б”, “в”, “г” статті 12 Земельного кодексу до повноважень сільських, селищних, міських рад належить розпорядження землями територіальних громад, передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб, надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності, вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності. Конституційний Суд України вважає, що ці повноваження охоплюються зазначеним у статті 143 Конституції України поняттям “інші питання місцевого значення”, а тому при їх здійсненні сільські, селищні, міські ради виступають як суб'єкти владних повноважень, які реалізують розпорядчі та інші функції [12].

Висновки. Під час децентралізації влади необхідно на рівні Конституції визначитися зі статусом та колом питань місцевого значення, які в законодавстві та на практиці дістають своє втілення в конкретних функціях та повноваженнях суб'єктів місцевого самоврядування в конкретних сферах муніципального життя. Питання місцевого значення як базовий об'єкт муніципальної влади потребує конституційно-правової фіксації за принципом “дозволено все, що прямо не заборонено законом”.

Проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)”, який у 2015 році внесено на розгляд Парламенту, не передбачає розширення повноважень територіальних громад, оскільки такі зміни насамперед спрямовані на підвищення спроможності громад здійснювати надані їм повноваження. Водночас під час прийняття змін до Основного Закону стосовно децентралізації влади необхідно передбачити формулювання відповідно до якого місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення, також визначити дефініцію поняття “питання місцевого значення”. Окрім того, потребують чіткішої фіксації функції та повноваження територіальної громади, які забезпечують фінансову та майнову автономію місцевого самоврядування, а також повноваження стосовно місцевих референдумів.

1. Шемшученко Ю. *Концептуальні проблеми регіональної політики і децентралізації влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів* / Ю. Шемшученко // Віче. – 2015 – № 12. – С. 3–6.
2. Батанов О. В. *Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування* : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Батанов ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2011. – 34 с.
3. *Конституційний процес в Україні: нові реалії, нові виклики, нові підходи: Інформаційно-аналітичні матеріали*. – К. : Центр Разумкова, 2015. – 78 с.
4. Хавронюк М. І. *Висновок щодо проекту Закону про внесення змін до Конституції*

України (щодо децентралізації влади) / М. І. Хавронюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/visnovok_shchodo_proektu_zakonu_pro_vnesennya_zmin_do_konstitutsii_ukraini_shchodo_detsentralizatsii_vladi/ 5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Гультья М. М. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157, 158 Конституції від 30 липня 2015 року № 2-в/2015 // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 5. – С. 30–33. 6. Дробуш І. В. Функції представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / І. В. Дробуш ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2002. – 14 с. 7. Алтуніна О. М. Сутність та види функцій органів місцевого самоврядування / О. М. Алтуніна // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 8–13. 8. Алтуніна О. М. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо здійснення делегованих функцій та повноважень виконавчої влади автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Алтуніна ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2009. – 20 с. 9. Борденюк В. І. Окремі аспекти наукового забезпечення місцевого самоврядування в Україні / В. І. Борденюк // Юридична наука. – 2011. – № 1. – С. 71–78. 10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170. 11. Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С. В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157, 158 Конституції від 30 липня 2015 року № 2-в/2015 // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 5. – С. 47–53. 12. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010 (справа за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів “а”, “б”, “в”, “г” статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 27. – Ст. 1069.

REFERENCES

1. Shemshuchenko Yu. Kontseptual'ni problemy rehional'noyi polityky i detsentralizatsiyi vlady v Ukrayini v konteksti yevrointehratsiynikh protsesiv [Conceptual problems of regional policy to decentralization of power in Ukraine in the context of eurointegration processes]. Viche, 2015, vol. 12, pp. 3–6.
2. Batanov O. V. Munitsypal'na vlada v Ukrayini: konstytutsiyno-pravovi problemy orhanizatsiyi ta funktsionuvannya: avtoref. dys d-ra yuryd. nauk : 12.00.02 [Municipal power in Ukraine: constitutionally legal problems of organization and functioning]. NAN Ukrayiny, In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho, Kyiv, 2011, 34 p.
3. Konstytutsiynyy protses v Ukrayini: novi realiyi, novi vyklyky, novi pidkhody: Informatsiyno-analitychni materialy [A constitutional process in Ukraine: new realities, new calls, new approaches: Informaciyno-analitichni materials]. Kyiv: Tsentrazumkova, 2015, 78 p.
4. Khavronyuk M. I. Vysnovok shchodo proektu Zakonu pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny (shchodo detsentralizatsiyi vlady) [Conclusion in relation to the project of Law on making alteration in Constitution of Ukraine (in relation to decentralization of power)]. Available at: http://protokol.com.ua/ua/visnovok_shchodo_proektu_zakonu_pro_vnesennya_zmin_do_konstitutsii_ukraini_shchodo_detsentralizatsii_vladi/ 5. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny Hul'taya M. M. stosovno Vysnovku Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za zvernenniam Verkhovnoyi Rady Ukrayiny pro nadannya vysnovku shchodo vidpovidnosti zakonoproektu pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny shchodo detsentralizatsiyi vlady vymoham statey 157, 158 Konstytutsiyi vid 30 lypnya 2015 roku # 2-v/2015 [Separate opinion of judge of Constitutional Court of Ukraine of Gul'taya M. of M. in relation to Conclusion of Constitutional Court of Ukraine in business after the appeal of Verkhovna Rada of Ukraine about a conclusion in relation to accordance of bill about making alteration in Constitution of Ukraine in relation to decentralization of power the requirements of the articles 157, 158 Constitutions from July, 30, 2015 year 2-v/2015]. Visnyk Konstytutsiynoho Sudu

Ukrayiny, 2015, vol 5, pp. 30–33. 6. Drobush I. V. *Funktsiyi predstavnyts'kykh orhaniv mistsevoho samovryaduvannya v Ukraini: avtoref. dys.d-ra yuryd. nauk:12.00.02 [Functions of representative organs of local self-government are in Ukraine]* NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho, Kyiv, 2002, 14 p. 7. Altunina O. M. *Sutnist' ta vydy funktsiy orhaniv mistsevoho samovryaduvannya [Essence and types of functions of organs of local self-government]*. Forum prava, 2009, vol. 3, pp. 8–13. 8. Altunina O. M. *Diyal'nist' orhaniv mistsevoho samovryaduvannya shchodo zdiysnennya delehovanykh funktsiy ta povnovazhen' vykonavchoyi vlady avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.07 [Activity of organs of local self-government is in relation to realization of the delegated functions and plenary powers of executive power]*; *Kharkivs'kyi natsional'nyi universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv., 2009, 20 p.* 9. Bordenyuk V. I. *Okremi aspekty naukovoho zabezpechennya mistsevoho samovryaduvannya v Ukraini [Separate aspects of the scientific providing of local self-government are in Ukraine]*. Yurydychna nauka, 2011, vol 1, pp. 71–78. 10. *Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 travnya 1997 roku [About local self-government in Ukraine: A law of Ukraine is from May, 21, 1997]*. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 1997, vol. 24, pp. 170. 11. *Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy Sasa S. V. stosovno Vysnovku Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy u spravi za zvernenniam Verkhovnoyi Rady Ukrainy pro nadannya vysnovku shchodo vidpovidnosti zakonoproektu pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrainy shchodo detsentralizatsiyi vlady vymoham statey 157, 158 Konstytutsiyi vid 30 lypnya 2015 roku # 2-v/2015 [Separate opinion of judge of Constitutional Court of Ukraine of Sasa S. In. in relation to Conclusion of Constitutional Court of Ukraine in business after the appeal of Verkhovna Rada of Ukraine about a grant a conclusion in relation to accordance of bill about making alteration in Constitution of Ukraine in relation to decentralization of power the requirements of the articles 157, 158 Constitutions from July, 30, 2015 year 2-v/2015]*. Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy, 2015, vol. 5, pp. 47–53. 12. *Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy vid 1 kvitnya 2010 roku # 10-rp/2010 (sprava za konstytutsiynym podanniam Vysshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy shchodo ofitsiynoho tлумachennya polozhen' chastyny pershoi statti 143 Konstytutsiyi Ukrainy, punktiv “a”, “b”, “v”, “h” statti 12 Zemel'noho kodeksu Ukrainy, punktu 1 chastyny pershoi statti 17 Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy) [A decision of Constitutional Court of Ukraine is from April, 1, 2010 year 10-rp/2010 (business after constitutional presentation of the Higher administrative court of Ukraine in relation to official interpretation of positions of part of the first article 143 Constitutions of Ukraine, points of “a”, “b”, “v”, to the “g” article 12 of the Landed code of Ukraine, point of a 1 part of the first article of a 17 Code of the administrative legal proceeding of Ukraine)]*. Ofitsiynyy visnyk Ukrainy, 2010, vol. 27, pp. 1069.